

Mateusz Stawowski

Uniwersytet Jagielloński

ORCID: 0009-0009-1444-3439

**SYSTEMOWE KONSEKWENCJE ORZECZNICTWA
W SPRAWACH FRANKOWYCH****Wprowadzenie**

Problematyka umów kredytowych wyposażonych w klauzule przeliczeniowe odwołujące się w swej konstrukcji do waluty obcej (zwykle CHF) stanowi jedno z najbardziej żywych zagadnień obecnych w polskiej praktyce orzeczniczej, odpowiadając zarazem za istotną część aktualnego obciążenia polskich sądów. Polska judykatura, w znacznej mierze recypująca poglądy i założenia wyrażone w tym przedmiocie na kanwie orzecznictwa unijnego, przeszła przez długi proces kształtowania się względnie jednolitego kierunku interpretacyjnego w zakresie podstaw prawnych unieważnienia tego typu umów oraz następczych rozliczeń. Materia ta nabrała wymiaru systemowego ze względu na potrzebę harmonizacji prawa krajowego z unijnym systemem ochrony konsumenta.

Kluczową rolę w ukształtowaniu krajowej linii orzeczniczej odegrały judykaty Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej¹. Zaznaczono w nich konieczność pełnej i skutecznej ochrony konsumenta przed nieuczciwymi warunkami umownymi, akcentując obowiązek uwzględniania konsekwencji wynikających z treści dyrektywy 93/13/EWG² niezależnie od stanu prawa krajowego³. Również polski Sąd Najwyższy dążył do zapewnienia spójności interpretacyjnej zasad systemowych polskiego prawa cywilnego z aksjologią unijną, zwłaszcza

¹ Zob. w szczególności orzeczenia TSUE: z 20 września 2017 r., sygn. C-186/16, *Andriuciu*; z 14 marca 2019 r., sygn. C-118/17, *Dziubak*; z 7 grudnia 2023 r., C-140/22, *mBank*; z 15 czerwca 2023 r., sygn. C-287/22, *Getin Noble Bank*.

² Dyrektywa Rady 93/13/EWG z 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz.Urz. UE L nr 95, s. 29); dalej: dyrektywa 93/13/EWG lub dyrektywa konsumentka.

³ Zob. wyrok TSUE z 14 marca 2019 r., C-118/17, *Dziubak*, ECLI:EU:C:2019:207, pkt 49; wyrok TSUE z 15 czerwca 2023 r., C-287/22, ECLI:EU:C:2023:478, pkt 29–32.

w kontekście standardów ochrony konsumentów przed nieuczciwymi postanowieniami umów zawartych z bankami jako przedsiębiorcami⁴.

Jako zasadniczy problemem badawczy przyjęto w niniejszym artykule uzyskanie odpowiedzi na pytanie: Jakie systemowe konsekwencje dla prawa prywatnego i praktyki sądowej wywołuje dominująca współcześnie linia orzecznicza w sprawach frankowych? Celem opracowania jest identyfikacja procesów interpretacyjnych i funkcjonalnych mechanizmów ochrony konsumenta, które doprowadziły do utrwalenia się określonych rozwiązań na gruncie prawa krajowego.

Punktem odniesienia dla dalszych rozważań pozostaje teza, zgodnie z którą utrwalająca się przewaga konsumentów w sporach z bankami stanowi konsekwencję przejęcia przez sądy krajowe funkcjonalnego modelu ochrony polegającego na implementacji standardów przejrzystości, równowagi kontraktowej oraz efektywności ochrony przewidzianych w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej. Ich konsekwentne stosowanie prowadzi do jednolitej oceny klauzul przeliczeniowych, ograniczenia możliwości uzupełniania umów oraz utrwalenia kierunku interpretacyjnego opartego na odstrasżającym celu regulacji kształtujących ochronę.

Przyjęta metoda badawcza opiera się na analizie dogmatycznej oraz funkcjonalnej, uwzględniającej właściwe przepisy prawa cywilnego i bankowego, jak również wpływ prawa unijnego na ich wykładnię. Skoncentrowano się na tych zagadnieniach, które mają charakter systemowy i wywierają trwały wpływ na sposób rozumienia natury stosunku zobowiązaniowego, kontroli abuzywności oraz rozliczeń stron nieważnej umowy kredytowej.

Rodzaje kredytów frankowych

Wyjściowo wymaga zauważenia, iż w praktyce bankowej wykształciły się dwa podstawowe typy umów kredytów powiązanych z walutą CHF, tj. denominowane oraz indeksowane. Choć różnią się one konstrukcyjnie, przede wszystkim sposobem określenia kwoty kredytu i momentem zastosowania przeliczenia walutowego, to z perspektywy prawnej i orzeczniczej oba modele łączy analogiczny mechanizm ryzyka wynikający z zastosowania klauzul przeliczeniowych opartych na bankowych tabelach kursowych.

Kluczowym problemem okazał się być brak jednoznacznego i opartego na obiektywnych kryteriach sposobu ustalania kursów walut⁵. W konstrukcji kredytów indeksowanych nieprecyzyjne określenie mechanizmu waloryzacji prowadziło

⁴ Zob. np. uchwały SN: z dnia 7 maja 2021 r., sygn. III CZP 6/21; z dnia 28 lutego 2025 r., sygn. III CZP 126/22, z dnia 5 marca 2025 r., sygn. III CZP 37/24. Por. też: E. Łętowska, *Prawo umów konsumenckich*, Warszawa 2020, s. 218–223.

⁵ Zob. m.in. wyrok TSUE z 30 kwietnia 2014 r., C-26/13 (*Kasler*), ECLI:EU:C:2014:282, pkt 73–75; wyrok SN z dnia 11 grudnia 2019 r., sygn. V CSK 382/18.

do niejednoznaczności wysokości świadczeń, co podważało zasadę określoności zobowiązania⁶. Z kolei w kredytach denominowanych sądy wielokrotnie uznały, że mimo formalnego określenia kwoty kredytu w walucie obcej rzeczywisty charakter zobowiązania pozostawał zbliżony do kredytu złotowego opartego na mechanizmie przeliczeniowym.

Konsekwencją takiego stanu rzeczy stanowi uznanie klauzul w obydwu formach za abuzywne w rozumieniu art. 385¹ k.c.⁷, a w konsekwencji ich eliminacja z obrotu prawnego. Współcześnie w orzecznictwie przyjmuje się, że różnice konstrukcyjne pomiędzy oboma modelami mają charakter drugorzędny. Decydujące znaczenie ma sposób ukształtowania klauzul przeliczeniowych, a zwłaszcza zakres jednostronnej swobody banku w kształtowaniu kursów. Dlatego też oba typy kredytów podlegają jednolitej kontroli abuzywności⁸.

Powyższe pozwala na stwierdzenie, iż dążąc do unifikacji orzecznictwa w sprawach frankowych, judykatura w mniejszym stopniu koncentruje się na konstrukcyjnych różnicach pomiędzy kontrolowanymi postanowieniami umów, skupiając się na ich roli oraz konsekwencjach dla sfery prawnej kredytobiorcy. Przyjęcie takiej perspektywy stanowi punkt wyjścia dla urzeczywistnienia funkcjonalnego modelu ochrony konsumenta przed nadużyciami ze strony instytucji bankowych.

Podstawy prawne unieważnienia umowy

Nieważności umów frankowych doszukuje się obecnie na dwóch wiodących podstawach, tj. stwierdzenia abuzywności postanowień umownych (w zakresie w szczególności klauzul przeliczeniowych) bądź naruszenia przepisów ogólnych o nieważności czynności prawnych (sprzeczności z naturą stosunku prawnego umowy kredytu lub zasadami współżycia społecznego). Praktyka orzecznicza odwołuje się do nich alternatywnie lub równoległe, co niekoniecznie można uznać za trafną wykładnię.

Ponieważ pierwszą podstawę kształtuje art. 385¹ § 1 k.c., który znajduje zastosowanie jedynie do relacji między przedsiębiorcą a konsumentem, zatem konieczne okazuje się ustalenie statusu stron na moment zawarcia umowy⁹. Klauzule przeliczeniowe mogą zostać uznane za nieuczciwe, jeśli konsument nie miał

⁶ Por. wyrok TSUE z 3 października 2019 r., C-260/18 (*Dziubak*), ECLI:EU:C:2019:819, pkt 49–51.

⁷ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. 2024, poz. 1061 ze zm.), dalej: k.c.

⁸ Por. wyroku SN z dnia 27 listopada 2019 r., sygn. II CSK 483/18, w którym wskazano, iż funkcjonalnie kredyty denominowane i indeksowane nie różnią się od siebie.

⁹ M. Bednarek, *Kredyty frankowe a ochrona konsumenta*, Warszawa 2023, s. 61–65.

możliwości przewidzenia całkowitej kwoty do zapłaty lub była ona zależna od jednostronnych decyzji banku, a przy tym nie został w sposób jasny poinformowany o mechanizmie przeliczania oraz jego ekonomicznych konsekwencjach¹⁰. Przyjmuje się, że eliminacja klauzul abuzywnych skutkuje utratą podstawy do określenia świadczeń stron, co zwykle prowadzi do upadku całej umowy z powodu niemożności jej dalszego wykonywania¹¹.

Drugą potencjalną podstawą unieważnienia umów kredytowych powiązanych z CHF jest ich sprzeczność z przepisami prawa lub zasadami współżycia społecznego. Na gruncie art. 58 § 1 k.c. najczęściej wskazywaną przyczyną nieważności jest brak oznaczenia świadczenia głównego w sposób jednoznaczny i z góry określony. Sąd Najwyższy podkreślił, że konstrukcja umowy kredytowej musi zawierać jednoznacznie określoną kwotę kredytu i harmonogram jego spłaty, a brak takich danych powoduje niemożność uznania umowy za ważną w świetle art. 69 Prawa bankowego¹².

Należy przy tym stwierdzić, że w świetle okoliczności frankowych stwierdzenie nieważności umowy kredytu w oparciu o występowanie w niej abuzywnych klauzul przeliczeniowych stanowi bardziej uzasadnioną i trafną podstawę prawną. Od strony konstrukcyjnej samo zawarcie w umowie kredytu bankowego klauzul indeksacyjnych bądź denominacyjnych nie decyduje o braku elementów przedmiotowo istotnych wskazanych w art. 69 Prawa bankowego¹³, o czym jednoznacznie przesądził Sąd Najwyższy¹⁴.

Przyjęcie art. 385¹ k.c. jako podstawy ustalenia nieistnienia stosunku prawnego wynikającego z nieważnej umowy kredytu bankowego koresponduje z utrwalonym orzecznictwem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, zgodnie

¹⁰ Zob. wyrok TSUE z 30 kwietnia 2014 r., C-26/13 (*Kasler*), ECLI:EU:C:2014:282, pkt 73–75; wyrok TSUE z 3 października 2019 r., C-260/18 (*Dziubak*), pkt 48–55.

¹¹ Por. np. wyrok SN z 11 grudnia 2019 r., sygn. V CSK 382/18; wyrok SA w Warszawie z 18 listopada 2021 r., sygn. VI ACa 329/20.

¹² Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe (t.j. Dz.U. 2024, poz. 1646 ze zm.). Por. uchwała SN z dnia 7 maja 2021 r., sygn. III CZP 6/21. Zob. też: komentarz do art. 69 ust. 1 ustawy Prawo bankowe w: *Komentarz do Prawa bankowego*, red. K. Osajda, Legalis 2024, nb 9.

¹³ Warto zwrócić uwagę na aktualne brzmienie tego przepisu wynikające z wejścia w życie 26 sierpnia 2011 r. ustawy antyspreadowej. Nowelizacja dodała do art. 69 ust. 2 Prawa bankowego pkt 4a wskazujący wprost na możliwość zawierania umowy o kredyt indeksowany lub denominowany do waluty innej niż waluta polska, o ile taka umowa zawiera szczegółowe zasady określania sposobów i terminów ustalania kursów wymiany walut, na podstawie którego wyliczana jest w szczególności kwota kredytu, transz i rat kapitałowo-odsetkowych, oraz zasady przeliczania na walutę wypłaty albo spłaty kredytu. Ponadto do omawianej jednostki redakcyjnej dodano ust. 3 stanowiący, że w przypadku umowy o kredyt indeksowany lub denominowany do waluty innej niż waluta polska kredytobiorca może dokonać spłaty rat kapitałowo-odsetkowych oraz przedterminowej spłaty kwoty kredytu w całości lub w części bezpośrednio w tej walucie.

¹⁴ Por. m. in. wyroki SN: z dnia 11 grudnia 2019 r., sygn. V CSK 381/18; z dnia 1 marca 2017 r., sygn. IV CSK 285/16; z dnia 22 stycznia 2016 r., sygn. I CSK 1049/14.

z którym sądy krajowe są zobowiązane do zapewnienia pełnej i skutecznej ochrony konsumenta. Oznacza to m.in. brak możliwości zastępowania niewiążących klauzul innymi mechanizmami ustalania kursu waluty, jeśli nie istnieją przepisy dyspozytywne, które mogłyby je uzupełniać. Dalszą konsekwencją stanowi konieczność unieważnienia całej umowy, jeśli nieuczciwych klauzul nie da się usunąć bez istotnej zmiany jej treści¹⁵. Nie ma zatem praktycznej potrzeby odwoływania się do samoistnej podstawy stwierdzenia nieważności umowy zawartej w art. 58 § 1 i 2 k.c., skoro w polskim porządku prawnym istnieje bardziej precyzyjna i adekwatna regulacja z art. 385¹ i n. k.c., która nadto wpisuje się w unijny standard funkcjonalnego podejścia do ochrony konsumenckiej poprzez jej wzmocnienie.

Konstrukcja pozwu i postępowanie dowodowe

Powództwa w sprawach frankowych opierają się najczęściej na roszczeniach o ustalenie nieważności umowy kredytu na podstawie art. 189 k.p.c.¹⁶ w zw. z art. 385¹ § 1 k.c.¹⁷ oraz zapłatę kwot uiszczonych w wykonaniu nieważnej umowy kredytu, tj. zwrot świadczeń nienależnych na podstawie art. 410 § 1 w zw. z art. 405 k.c.

Rozliczenie żądań zwrotu spełnionych świadczeń w wykonaniu nieważnej umowy (tj. spłaconych rat kapitałowo-odsetkowych oraz wypłaconego kapitału) od strony teoretycznej mogłoby przy tym nastąpić na bazie dwóch wykształconych w orzecznictwie, konkurencyjnych wobec siebie koncepcji. Teoria dwóch kondykcji opiera się na założeniu, że każda ze stron dochodzi zwrotu własnego świadczenia niezależnie od tego, czy druga je spełniła, natomiast teoria salda polega na tym, iż roszczenia są kompensowane, w związku z czym powód może żądać tylko różnicy pomiędzy świadczeniami. Sąd Najwyższy jednoznacznie opowiedział się za pierwszym rozwiązaniem¹⁸. Pozwoliło to istotnie zwiększyć bezpieczeństwo procesowe konsumentów dochodzących roszczeń w przypadku nieważności umowy.

Dotychczasowa praktyka nie powinna ulec przeobrażeniom pod wpływem tez sformułowanych w wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 19 czerwca 2025 r. zapadłym pod sygn. C-396/24. Trybunał wyraził przekonanie

¹⁵ Zob. wyrok TSUE z 15 czerwca 2023 r., C-287/22 (*Getin Noble Bank*), pkt 31–35.

¹⁶ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz.U. 2024, poz. 1568 ze zm.), dalej: k.p.c.

¹⁷ Praktyka procesowa zna także powództwa o tzw. odfrankowanie umowy, tj. usunięcie z niej abuzywnych elementów, jednak SN jednoznacznie wskazał na brak podstaw prawnych do zastępowania niedozwolonych klauzul jakimkolwiek innym mechanizmem. Por. uchwała pełnego składu Izby Cywilnej SN z dnia 7 maja 2021 r., sygn. III CZP 6/21.

¹⁸ Por. *ibidem*.

o niezgodności z dyrektywą 93/13/EWG sytuacji, w której w przypadku, gdy warunek umowy kredytu uznany za nieuczciwy prowadzi do nieważności tej umowy, przedsiębiorca ma prawo żądać od konsumenta zwrotu całej nominalnej kwoty udzielonego kredytu, niezależnie od kwoty spłat dokonanych przez konsumenta w wykonaniu tej umowy i niezależnie od pozostałej spłaty kwoty¹⁹. Literalnie sugerowałyby to zwrot w kierunku teorii salda, należy jednak zauważyć, iż rozstrzygnięcie dotyczyło dwóch specyficznych stanów prawnych.

Pierwszy z nich odnosił się do sytuacji, w której na rzecz kredytobiorców zasądzono wyłącznie nadwyżkę spłat rat ponad kwotę wypłaconego im kapitału, a pomimo tego bank zażądał zwrotu kapitału w ramach odrębnego powództwa. W takiej sytuacji faktycznie nieracjonalne i niezgodne z celem dyrektywy byłoby uwzględnienie żądania zwrotu przez konsumenta całej nominalnej kwoty udzielonego kredytu, niezależnie od kwoty spłat dokonanych przez niego w wykonaniu umowy, wniosek Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej wydaje się więc oczywisty jako wynikający także z istoty bezpodstawnego wzbogacenia stanowiącego podstawę zwrotu świadczeń nienależnych, nie zaś z przyjętej koncepcji rozliczeń. Drugi przypadek dotyczył z kolei sprawy, w której kredytobiorcy żądali zwrotu całości kwot uiszczonych tytułem spłat rat, natomiast bank wytoczył powództwo wzajemne. W tym kontekście, niezależnie od przyjętej metody rozliczeń, wyrok kończący postępowanie powinien uwzględniać całość żądań stron nieważnej umowy. Do rozważenia pozostaje wówczas zastosowanie teorii salda, a rekomendowanym rozwiązaniem mogłby być jej wariant funkcjonalny. Zgodnie z nim w wyniku nieważności umowy po obu stronach powstają świadczenia nienależne, pozostają one jednak w związku determinowanym kwestią wzbogacenia celem przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu i względami natury słusznościowej, który to związek przesądza o tym, że świadczenia nienależne powinny być zliczane, przez co zwrot obejmuje jedynie nadwyżkę²⁰.

Generalnie jednak należy stwierdzić, że z perspektywy systemowej dotychczasowa praktyka rozliczeń opartych na teorii dwóch kondykcji pozostaje zbieżna z unijnym rozumieniem wzmożonej ochrony konsumenckiej. Odpowiada również konsekwencjom ustalenia nieważności umowy kredytu, które sprowadzają się do tezy o nienależnym świadczeniu obydwu stron stosunku zobowiązaniowego.

W kierunku ułatwiającym skorzystanie przez konsumentów z ochrony judykatura ukształtowała też kwestię współuczestnictwa w sprawach frankowych, gdy sporna umowa została zawarta przez więcej niż jedną osobę, jednak w tym kontekście zapatrywania Sądu Najwyższego przeszły znaczną ewolucję. Pierwotnie wskazywał on, że ustalenie nieważności umowy nie może być dokonane skutecznie przy braku współuczestnika materialnego, który także był stroną umowy

¹⁹ Zob. szerzej: wyrok TSUE z 19 czerwca 2025 r., C-396/24.

²⁰ Por. Ł. Węgrzynowski, *Teoria salda czy teoria dwóch kondykcji? Zasady rozliczeń z nieważnej umowy kredytu frankowego*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2021, nr 5, s. 33–41.

kredytowej²¹, ostatecznie jednak Sąd Najwyższy odstąpił od zaprezentowanego stanowiska, dochodząc do wniosku, iż kredytobiorca może samodzielnie pozywać bank wobec braku obowiązku wspólnego występowania wszystkich współkredytobiorców²². Aktualnie więc w sprawie o ustalenie nieważności umowy kredytowej współuczestnictwo wszystkich kredytobiorców nie jest konieczne, co można uznać za systemową konsekwencję funkcjonalnego podejścia do wdrożenia unijnych standardów konsumenckich.

Istotny przejaw unijnego podejścia do ochrony kredytobiorców stanowi też nałożenie na sądy orzekające w sprawach frankowych szczególnego obowiązku informacyjnego²³. Sąd powinien poinformować konsumentów o możliwych skutkach uznania umowy za nieważną (zwłaszcza obowiązku zwrotu kapitału) oraz upewnić się, że konsument świadomie i jednoznacznie wyraża wolę powoływania się na nieważność umowy. Brak dopełnienia tego wymogu należy rozpatrywać z perspektywy uchybienia proceduralnego²⁴, przy czym wydaje się dopuszczalne odstępnie bądź ograniczenie zakresu pouczenia w sytuacjach, w których konsumenta reprezentuje fachowy pełnomocnik, a dotychczasowe pisma procesowe jednoznacznie prezentują intencję oraz sferę świadomości strony w odniesieniu do stwierdzenia nieważności kontraktu kredytowego oraz jego konsekwencji.

Orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej wpłynęło również na strukturę postępowania dowodowego w sprawach dotyczących kredytów powiązanych z walutą obcą, ocena abuzowności przyjęła bowiem charakter obiektywny i dokonywana jest *ex ante*, a zatem wyłącznie na podstawie treści umowy, jej systemowego kontekstu oraz sposobu sformułowania postanowień dotyczących głównych świadczeń stron. Sąd nie bada indywidualnego poziomu wiedzy czy świadomości konsumenta, gdyż kryterium to nie należy do przesłanek kontroli abuzowności²⁵. Konsekwencją takiego stanu rzeczy stanowi marginalizacja znaczenia dowodów osobowych, względnie ich ograniczenie do zeznań kredytobiorców²⁶. Kluczowe znaczenie dla oceny ważności umowy uzyskują natomiast dowody z dokumentów, takich jak umowa kredytowa, regulaminy czy historia spłat.

²¹ Zob. szerzej: wyrok SN z dnia 13 października 2021 r., sygn. II CSKP 63/21; A. Olejniczak, *Współuczestnictwo konieczne w sprawach frankowych – glosa do wyroku SN z 13.10.2021 r., II CSKP 63/21*, „Glosa” 2022, nr 2, s. 34–38.

²² Zob. szerzej: uchwała SN z dnia 19 października 2023 r., sygn. III CZP 12/23.

²³ Por. m. in. wyroki TSUE: z 15 czerwca 2023 r., C-287/22 (*Getin Noble Bank*); z 30 kwietnia 2014 r., C-26/13 (*Kasler*); z 3 października 2019 r., C-260/18 (*Dziubak*).

²⁴ Zob. wyrok TSUE z 3 października 2019 r., C-260/18 (*Dziubak*), pkt 49–55; wyrok TSUE z 15 czerwca 2023 r., C-287/22, pkt 32–37.

²⁵ Przedstawiona interpretacja została zapoczątkowana wyrokiem TSUE z 3 października 2019 r., C-260/18 w sprawie *Dziubak*.

²⁶ Taki trend obserwowalny jest w szczególności po wyroku TSUE z 15 czerwca 2023 r., sygn. C-287/22.

Analiza praktyki orzeczniczej w sprawach frankowych pozwala na dokonanie pewnej gradacji przydatności dowodów, w ramach której głównym materiałem pozostaje treść umowy kredytowej wraz z załącznikami i regulaminami. Znaczenie dowodów osobowych i dowodów z opinii biegłych uległo ograniczeniu. Jedynie uzupełniająco stosuje się dowód z zeznań strony powodowej w kontekście okoliczności towarzyszących zawarciu spornego kontraktu, takich jak możliwość negocjowania postanowień czy zakres udzielonych informacji w zakresie ryzyka kursowego lub sposobu tworzenia tabel kursowych. Takie podejście zaakceptował Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej, akcentując, że konsument nie musi wykazywać braku transparentności klauzuli innymi dowodami niż sama treść umowy²⁷.

Tabela 1. Przydatność dowodów w sprawach frankowych

Rodzaj dowodu	Ocena przydatności	Znaczenie systemowe
Umowa i regulamin	Kluczowy	Ustalenie treści klauzul przeliczeniowych i stopnia transparentności ²⁸
Zeznania kredytobiorców	Istotny	Ustalenie zakresu otrzymanej informacji czy możliwości negocjowania warunków ²⁹
Zeznania pracowników banku	Co do zasady nieistotny	Spoczywający po stronie banku ciężar dowodu co do indywidualnego uzgodnienia klauzul ³⁰
Opinia biegłego	Co do zasady zbędny	Ocena abuzywności nie wymaga wiedzy specjalistycznej ³¹ , a sposób wykonywania umowy jest irrelevantny z perspektywy nieważności
Opinie prywatne	Co najwyżej pomocniczy	Niewiążące dla sądu, wzmocnienie argumentacji strony

Źródło: opracowanie własne.

Taki układ hierarchii dowodów pozwala na skrócenie i uproszczenie postępowania, redukując sporne kwestie do analizy treści umowy. Jednocześnie zapewnia jednolitość rozstrzygnięć, gdyż ocena transparentności nie zależy od

²⁷ Zob. szerzej: wyrok TSUE z 10 czerwca 2021 r., C-776/19–C-782/19, EU:C:2021:470. Podobne stanowisko zajmują też sądy krajowe. Zob. np. wyrok SA w Warszawie z dnia 18 lipca 2023 r., sygn. I ACa 1701/22.

²⁸ Por. wyrok TSUE z 10 czerwca 2021 r., C-776/19–C-782/19, EU:C:2021:470.

²⁹ S. Kulesza, *Status konsumenta w sprawach frankowych*, „Przegląd Sądowy” 2024, nr 1, s. 35.

³⁰ Wyrok TSUE z 9 lipca 2020 r., C-452/18, *Ibercaja Banco*.

³¹ Wyrok SN z dnia 7 kwietnia 2011 r., sygn. IV CSK 422/10, OSNC-ZD 2012, nr B, poz. 43.

indywidualnych okoliczności sprawy. Jest to model pozostający w zgodzie z funkcjonalnym standardem efektywnej ochrony konsumenta wynikającym z dyrektywy 93/13/EWG.

Analiza prawna w fazie orzekania

Ponieważ sprawy frankowe cechują się wyraźnym stopniem podobieństwa stanów faktycznych, istnieje jednak możliwość dominujących schematów argumentacyjnych i tendencji orzeczniczych. Zasadne wydaje się przy tym wyodrębnienie podstawowych etapów dokonywanej przez sąd analizy prawnej.



Schemat 1. Uproszczony przebieg analizy prawnej w sprawach frankowych

Źródło: opracowanie własne.

Status konsumenta

Wyjściowo ustala się, czy kredytobiorca występuje w charakterze konsumenta w rozumieniu art. 22¹ k.c. Kwalifikacja ta jest kluczowa, ponieważ tylko konsument może powoływać się na nieuczciwy charakter warunków umowy na podstawie dyrektywy 93/13/EWG. Status konsumenta jest oceniany na moment zawarcia umowy i ma charakter obiektywny, niezależny od wiedzy czy profesjonalizmu strony³². Niweczy go bezpośredni związek czynności prawnej z prowadzoną

³² Wyrok TSUE z 3 września 2015 r., C-110/14, *Costea*.

działalnością gospodarczą lub zawodową, który istnieje wówczas, gdy dana czynność prawna nie zmierza co najmniej częściowo do zaspokojenia osobistych (konsumpcyjnych) potrzeb dokonującej jej osoby fizycznej³³.

Szeroka wykładania statusu konsumenta wzmacnia jednolitość ochrony przewidzianej dyrektywą 93/13/EWG, eliminując możliwość ograniczania odpowiedzialności banku poprzez rygorystyczne kwalifikowanie celu umowy bądź kredytobiorców. W praktyce stanowi to fundament prokonsumenckiej osi orzeczniczej.

Interes prawny

Kolejny sąd zobowiązany jest także do zbadania, czy powodowi przysługuje interes prawny w żądaniu ustalenia nieważności umowy na podstawie art. 189 k.p.c. Musi on być aktualny i konkretny, a jego brak skutkowałby oddaleniem powództwa, przy czym w świetle judykatów Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej wymóg wykazania interesu prawnego powinien być interpretowany prokonsumencko³⁴. Najczęściej wystarczające okazuje się więc wykazanie, że rozstrzygnięcie będzie wpływało na sytuację prawną powoda (np. eliminując obowiązek dalszej spłaty). Kiedy umowa obowiązuje i ma być wykonywana, w szczególności poprzez spłacanie kolejnych rat w wieloletniej perspektywie czasowej, należy przyjąć, że sporem o świadczenie nie będą mogły zostać objęte wszystkie uprawnienia istotne z perspektywy ochrony sfery prawnej powoda, konsekwencje prawne ustalenia nieistnienia stosunku prawnego nie sprowadzają się bowiem wtedy do powstania obowiązku świadczenia, lecz dotyczą również innych aspektów, takich jak w szczególności określenie treści praw i obowiązków kredytobiorcy jako dłużnika banku.

Można zatem upraszczająco skonkludować, że interes prawny w ustaleniu nieważności umowy kredytu występuje po stronie kredytobiorcy wówczas, gdy nie została ona jeszcze wykonana (nie upłynął czas jej obowiązywania, a raty nie zostały spłacone). Dodatkowy argument stanowi wieloletni charakter stosunku obligacyjnego. Wówczas rozstrzygnięcie powództwa o ustalenie nie tylko wpływa na możliwość uwzględnienia roszczenia o zapłatę, lecz także chroni stronę przed perspektywą dalszych świadczeń na podstawie nieważnej umowy. Pełna spłata kredytu powinna z kolei skutkować oddaleniem powództwa o ustalenie, ponieważ wówczas znany jest już finalny rozmiar świadczeń powodów na rzecz pozwanego wynikających ze spornego kontraktu, a na potrzeby wykreślenia hipoteki kredytobiorca może wówczas uzyskać od banku stosowne zaświadczenie³⁵.

³³ Por. wyrok SN z dnia 18 kwietnia 2023 r., sygn. II CSKP 914/22, LEX nr 3569424.

³⁴ Por. wyrok TSUE z 23 listopada 2023 r., C-321/22, *Provident Polska*.

³⁵ Por. wyrok SN z dnia 19 marca 2015 r., sygn. IV CSK 362/14, LEX nr 1663827.

Przedstawione podejście do przesłanki interesu prawnego przesuwają punkt ciężkości z formalnych przesłanek dopuszczalności powództwa na potrzebę definitywnego usunięcia nieuczciwego stosunku prawnego. Następuje w ten sposób wzmocnienie odstrasżającego charakteru przepisów kształtujących model ochrony konsumentów przed nieuczciwymi klauzulami umownymi.

Charakter klauzul przeliczeniowych i sprzeczność z dobrymi obyczajami

Następny krok analizy prawnej stanowi zbadanie, czy klauzule indeksacyjne lub denominacyjne dotyczą głównego przedmiotu umowy. Kwestia ta ma znaczenie z punktu widzenia dalszej oceny abuzywności, ponieważ stosownie do art. 385¹ § 1 *in fine* k.c. postanowienia określające główne świadczenia stron pozostają wykluczone w sytuacji, w której zostały one sformułowane w sposób jednoznaczny. Aktualne orzecznictwo już w zasadzie jednolicie przyjmuje, że zastrzeżone w kontraktach kredytowych i wynikające z wzorców umownych klauzule kształtujące mechanizm przeliczeniowy określają główne świadczenie kredytobiorcy, skoro wiążą się z obciążeniem kredytobiorcy ryzykiem zmiany kursu waluty i tym samym ryzykiem wzrostu kosztów kredytu³⁶.

Po zweryfikowaniu powyższych kwestii wstępnych możliwe jest przystąpienie do analizy spornych klauzul przeliczeniowych z perspektywy ich abuzywności. Istotną okazuje się teza, iż oceny, czy postanowienie umowne jest niedozwolone w rozumieniu art. 385¹ k.c., dokonuje się według stanu z chwili zawarcia umowy³⁷. Ma to szczególne znaczenie dla ustalenia czasu właściwego dla oceny przez sąd, czy klauzule przeliczeniowe kształtują prawa i obowiązki w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając interesy konsumenta. Przepis art. 385² k.c. stanowi wprost, że oceny zgodności postanowienia umowy z dobrymi obyczajami dokonuje się według stanu z chwili zawarcia umowy, biorąc pod uwagę jej treść, okoliczności zawarcia oraz uwzględniając umowy pozostające w związku z umową obejmującą postanowienie będące przedmiotem oceny.

Judykatura zwraca przy tym uwagę, że na całościowy mechanizm przeliczeniowy składają się zwykle klauzula ryzyka walutowego oraz klauzula kursowa (spreadowa). Pierwsza dotyczy zmiany kursu waluty, natomiast druga kształtuje uprawnienie do ustalania kursu przeliczeniowego waluty z odwołaniem do bankowych tabel kursowych. Ze względu na ścisłe powiązanie nie jest dopuszczalne

³⁶ Por. m. in. wyroki SN: z dnia 9 maja 2019 r., sygn. I CSK 242/18; z dnia 11 grudnia 2019 r., sygn. V CSK 382/18; z dnia 21 czerwca 2021 r., sygn. I CSKP 55/21. Taka interpretacja pozostaje zarazem zgodna z zapatrywaniami TSUE wyrażonymi np. w wyrokach: z 30 kwietnia 2014 r., C-26/13, *Kasler*, pkt 49–50; z 26 lutego 2015 r., C-143/13, *Matei*, pkt 54; z 23 kwietnia 2015 r., C-96/14, *Van Hove*, pkt 33; z 20 września 2017 r., C-186/16, *Andriciuc*, pkt 35; z 14 marca 2019 r., C-118-17, *Dunai*, pkt 48; z 3 października 2019 r., C-260/18, *Dziubak*, pkt 44.

³⁷ Zob. szerzej: uchwała 7 sędziów SN z dnia 20 czerwca 2018 r., sygn. III CZP 29/17.

uznanie braku abuzywności całego mechanizmu przeliczeniowego z powodu braku abuzywności jednej z wymienionych klauzul składowych. Aprobując stanowisko Sądu Najwyższego, powinno się zatem odrzucić wykładnię prowadzącą do wydzielenia części kursowej i części przeliczeniowej klauzuli indeksacyjnej³⁸.

Postanowienie umowne jest sprzeczne z dobrymi obyczajami, jeżeli kontrahent konsumenta, traktujący go w sposób sprawiedliwy, słuszny i uwzględniający jego prawnie uzasadnione roszczenia, nie mógłby racjonalnie spodziewać się, iż konsument ten przyjąłby takie postanowienie w drodze negocjacji indywidualnych³⁹. Rażąco naruszenie interesów konsumenta oznacza natomiast nieusprawiedliwioną dysproporcję praw i obowiązków wynikających z umowy na jego niekorzyść, skutkującą niekorzystnym ukształtowaniem jego sytuacji ekonomicznej oraz jego nierzetelnym traktowaniem. Aby mechanizm indeksacji nie został uznany za kształtujący obowiązki kredytobiorcy sprzecznie z dobrymi obyczajami i naruszający w sposób rażący jego interesy, jego zasady muszą zostać precyzyjnie określone.

Sytuacja, w której bank w sposób jednostronny i nieograniczony określał wysokość kursów kupna i sprzedaży walut, na podstawie których następnie ustalana była wysokość wypłaconego kredytu oraz świadczenia kredytobiorcy w postaci rat, godziła w równowagę kontraktową stron, wprowadzając daleko idącą dysproporcję praw i obowiązków na niekorzyść konsumenta. Postanowienia odwołujące się do bankowych tabel kursowych uznaje się za rażąco naruszające interes konsumentów, zwłaszcza interes ekonomiczny związany z wysokością poszczególnych rat kredytu, nierównomiernie rozkładały one bowiem prawa i obowiązki między stronami przedmiotowej umowy, przyznając bankowi uprawnienie do jednostronnego kształtowania wysokości świadczeń stron przez stosowanie bliżej niesprecyzowanego mechanizmu przeliczenia waluty, zarówno kwoty kredytu, jak i raty kapitałowo-odsetkowych.

Przyjęcie obiektywnej oceny nieuczciwości postanowień sprawia, że sama możliwość jednostronnego kształtowania wysokości świadczenia przez bank wystarcza do stwierdzenia rażącej nierównowagi. Ochrona konsumenta nie zależy w takim modelu od sposobu wykonywania umowy, lecz od konstrukcji mechanizmu waloryzacyjnego, w czym osadza się istota unijnego standardu przejrzystości.

Brak indywidualnego uzgodnienia

Ponieważ ochrona wynikająca z art. 385¹ i n. k.c. może zostać zastosowana wyłącznie w odniesieniu do postanowień umownych niezgodnionych indywidualnie z konsumentem, konieczne jest także zweryfikowanie kwestii dokonania takich ewentualnych uzgodnień między kredytobiorcą a bankiem. Za indywidualnie

³⁸ Zob. wyrok SN z dnia 11 grudnia 2019 r., sygn. V CSK 382/18.

³⁹ Por. w szczególności: uchwała SN z dnia 27 października 2021 r., sygn. III CZP 43/20; wyrok SN z dnia 1 czerwca 2022 r., sygn. II CSKP 364/22.

uzgodnione uznaje się przy tym wyłącznie postanowienia, które były przedmiotem negocjacji, stanowiły efekt porozumienia lub świadomej zgody co do ich zastosowania⁴⁰.

Na ogół przyjmuje się, że sposób zawarcia umowy kredytu w oparciu o treść stosowanego przez bank wzorca w zasadzie wyklucza możliwość indywidualnego wpływania przez konsumenta na treść powstałego stosunku prawnego poza takimi elementami, jak wybór wariantu kredytu, określenie kwoty kredytu oraz okresu kredytowania. Elementy te najczęściej wynikały z wniosku kredytowego, przy czym powszechną praktykę stanowiło jego składanie również na odgórnie narzuconym wzorcu, a ostateczna decyzja co do udzielenia kredytu i treści umowy należała do banku. Z pewnością zaś poza zasięgiem kredytobiorcy pozostawało wpływanie na stosowane przez kredytodawcę kursy kupna i sprzedaży walut, w tym kształtowanie tabel kursowych, którego sposób zwykle nie był w umowie określony w ogóle bądź zostawał jedynie ogólnie zarysowany.

Bank jako profesjonalista ma obowiązek wykazania, że zapisy umowne kształtujące klauzule przeliczeniowe były indywidualnie uzgodnione z kredytobiorcą. Ciężar dowodu w tym zakresie spoczywa na nim jako podmiocie powołującym się na indywidualne uzgodnienia⁴¹. Dowód ten może polegać na przedstawieniu dokumentacji z negocjacji lub innej formy aktywnego udziału klienta w ustalaniu warunków. Samo jednak podpisanie wzorca umowy lub przedstawienie gotowego regulaminu nie świadczy o indywidualnym uzgodnieniu. Od strony systemowej taka konfiguracja pozostaje zbieżna z istotą prawa konsumenckiego jako ukierunkowana na wyrównanie procesowych szans konsumentów w realiach narzucenia im treści stosunku obligacyjnego przez bank jako stronę silniejszą.

Brak jednoznaczności i transparentności

Powyższe prowadzi do zweryfikowania jednoznaczności i transparentności spornych klauzul. Sąd bada, czy sposób przedstawienia mechanizmu indeksacji lub denominacji był wystarczająco jasny i przejrzysty dla przeciętnego konsumenta. Kredytobiorca w momencie zaciągania zobowiązania powinien znać w szczególności wysokość zaciąganego kredytu, a z treści umowy powinny wynikać wyrażone w prostym i zrozumiałym języku kryteria pozwalające na określenie przez konsumenta wysokości poszczególnych rat. Brak przejrzystości i jednoznaczności w sprawach frankowych przejawiał się m.in. tym, że powód na podstawie kwestionowanych postanowień umowy nie był w stanie oszacować kwoty, którą będzie miał obowiązek w przyszłości świadczyć, a zasady przewalutowania określał jednostronnie pozwany⁴².

⁴⁰ Zob. szerzej: wyrok SN z dnia 6 marca 2019 r., sygn. I CSK 462/18.

⁴¹ Wyrok TSUE z 9 lipca 2020 r., C-452/18, *Ibercaja Banco*.

⁴² Por. wyrok SN z dnia 27 listopada 2019 r., sygn. II CSK 483/18.

Orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej dotyczące wykładni art. 4 ust. 2 dyrektywy konsumenckiej wymóg wyrażenia warunku umownego prostym i zrozumiałym językiem interpretowało w ten sposób, że w wypadku umów kredytowych instytucje finansowe muszą zapewnić kredytobiorcom informacje wystarczające do podjęcia przez nich świadomych i rozważnych decyzji⁴³. Treść klauzuli umowy kredytu zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem, ustalającej cenę zakupu i sprzedaży waluty obcej, do której kredyt jest indeksowany, powinna na podstawie jasnych i zrozumiałych kryteriów umożliwić właściwie poinformowanemu oraz dostatecznie uważnemu i racjonalnemu konsumentowi zrozumienie sposobu ustalania kursu wymiany waluty obcej stosowanego w celu obliczenia kwoty rat kredytu w taki sposób, aby konsument miał możliwość w każdej chwili samodzielnie ustalić kurs wymiany stosowany przez przedsiębiorcę⁴⁴.

Co jednak istotne, ochrona przed nieuczciwymi warunkami kontraktowymi została przy tym przewidziana dla każdego konsumenta, a nie tylko tego, którego można uznać za „właściwie poinformowanego oraz dostatecznie uważnego”⁴⁵. Konsument powinien zatem posiadać pewną podstawową wiedzę na temat zmian kursów walut, jednak nie zwalnia to profesjonalnego podmiotu od zachowania wymogów transparentności. Koresponduje z tym teza Sądu Najwyższego, iż nawet najbardziej staranny konsument nie był w stanie przewidzieć konsekwencji ekonomicznych kredytu hipotecznego we frankach szwajcarskich⁴⁶, proponowany był on bowiem przez banki jako bezpieczny, oferowany w walucie uchodzącej za najbardziej stabilną w skali ogólnoswiatowej.

Przy tej okazji weryfikuje się obowiązek przedsiębiorcy dokonyującego czynności z konsumentem, który polega na podjęciu takich działań, aby w sposób jasny, przystępny, zrozumiały i wszechstronny wyjaśnić mu wszelkie niezbędne kwestie oraz przekazać informacje mające istotne znaczenie dla przyszłej umowy. Rolą banku w stosunku do kredytobiorcy pozostawało zatem wyjaśnienie mu faktu oraz zasad ustalania przez instytucję kredytową odnośnych kursów waluty obcej. Ponadto powinien on być dokonać pouczenia o skutkach zawarcia kredytu indeksowanego (denominowanego) oraz zagrożeniach z tym związanych. W szczególności oceniane jest, czy kredytobiorca był poinformowany o ryzyku wzrostu zobowiązania na skutek zmiany kursu walutowego⁴⁷.

Brak takich informacji lub przedstawienie ich w sposób niepełny skutkuje uznaniem klauzuli za nieuczciwą. Co istotne, sądy nie powinny dokonywać wykładni warunków umownych w sposób skutkujący złagodzeniem ich abuzywności,

⁴³ Zob. wyrok z 20 września 2017 r., C-186/16, *Ruxandra Paula Andriciuc i in. v. Banca Românească*, ZOTSiS 2017, nr 9, poz. I-703.

⁴⁴ Zob. wyrok TUSE z 18 listopada 2021 r., C-212/20, wykładnia art. 5 dyrektywy konsumenckiej.

⁴⁵ Zob. postanowienie TSUE z dnia 10 czerwca 2021 r., C-198/20.

⁴⁶ Zob. szerzej: wyrok SN z dnia 27 listopada 2019 r., sygn. II CSK 483/18.

⁴⁷ Wyrok TSUE z 20 września 2017 r., C-186/16, *Andriciuc*.

nawet gdyby odpowiadało to zgodnej woli stron kontraktu. Dlatego też należy zwrócić uwagę na stosunkowo rygorystyczny dla banków trend orzeczniczy w zakresie oceny transparentności klauzul przeliczeniowych, w tym realizacji obowiązku informacyjnego. W szczególności za niewystarczający dowód udzielenia powodowi pełnych danych uznaje się podpisane przez kredytobiorcę ogólne oświadczenie o zapoznaniu się z ryzykiem kursowym.

Transparentność jest zatem traktowana jako warunek efektywnego działania rynku, dlatego jej brak czyni umowę sprzeczną z podstawowymi zasadami równowagi kontraktowej. Współczesne orzecznictwo również i w tym aspekcie przesuwając akcent z badania świadomości konsumenta na obiektywną jasność konstrukcji umowy, co jest kluczowym elementem funkcjonalnego modelu ochrony.

Niezastępowalność klauzul oraz wola powodów

Jeżeli w rezultacie zaprezentowanej wyżej analizy zostanie stwierdzone, że klauzula przeliczeniowa ma charakter abuzywny, należy przyjąć niezwiązanie powodów zakwestionowanymi postanowieniami. Sąd bada wówczas, czy można ją zastąpić inną normą prawną lub zapisami umownymi. Wynika to z charakteru instytucji ukształtowanej w art. 385¹ k.c. jako implementacji do krajowego porządku dyrektywy 93/13/EWG. Co jednak warto podkreślić, ewentualne dalsze obowiązywanie kontraktu bez klauzul abuzywnych przewidziano dla ochrony interesu konsumenta, nie zaś przedsiębiorcy⁴⁸. Jeżeli więc zgodnie z odpowiednimi przepisami utrzymanie w mocy umowy bez zawartych w niej nieuczciwych postanowień nie jest możliwe, to wtedy powinno się orzec jej unieważnienie⁴⁹.

Na płaszczyźnie kredytów frankowych zasadę stanowi brak możliwości „uzupełniania” umowy przez sąd⁵⁰. Niedopuszczalne jest zwłaszcza wypełnienie luk w umowie wyłącznie na podstawie przepisów krajowych o charakterze ogólnym, przewidujących, że skutki wyrażone w treści czynności prawnej są uzupełniane zwłaszcza w oparciu o skutki wynikające z zasad słuszności lub ustalonych zwyczajów, które nie stanowią przepisów dyspozytywnych lub przepisów mających zastosowanie, jeżeli strony umowy wyrażą na to zgodę⁵¹. Jednocześnie sąd nie jest uprawniony do kreowania postanowień umownych, które mogłyby zastąpić niedozwolone klauzule, do czego w gruncie rzeczy sprowadzałoby się przeliczenie zobowiązania kredytobiorcy w oparciu o inne mierniki, np. kurs średni NBP. Stanowiłoby to niedopuszczalną konwersję umowy.

Nadto uznaje się, że zastąpienie przez sąd klauzul abuzywnych postanowieniami uczciwymi stanowiłoby krok sprzeczny z odstraszcającym celem dyrektywy

⁴⁸ Zob. wyrok SN z dnia 27 listopada 2019 r., sygn. II CSK 483/18.

⁴⁹ Por. wyrok TSUE z dnia 3 października 2019 r., C-260/18, *Dziubak przeciwko Raiffeisen Bank*.

⁵⁰ Uchwała SN z 7 maja 2021 r., sygn. III CZP 6/21, OSNC 2021, nr 9, poz. 56.

⁵¹ Por. wyrok TSUE z 3 października 2019 r., C-260/18, *Dziubak przeciwko Raiffeisen Bank*.

konsumenckiej polegającym na zapobieganiu kolejnym naruszeniom. Operacja potencjalnie mająca polegać na redukcji warunków nieuczciwych do uczciwych skutkowałaby bowiem tym, że bank pozostawałby w dalszym ciągu beneficjentem nieuczciwych postanowień, osiągając jedynie niższy zysk, lecz nie ponosząc żadnej straty.

Jeżeli klauzuli nie da się zastąpić, to jej eliminacja powoduje nieważność całej umowy, nie istnieje bowiem możliwość zmiany treści nieuczciwego postanowienia w drodze wykładni⁵². Sąd jednak poucza uprzednio konsumenta o skutkach takiego rozstrzygnięcia i uwzględnia jego wolę⁵³.

Rozstrzygnięcie powództwa o ustalenie i zapłatę

Usunięcie klauzul abuzywnych przy jednoczesnej niemożliwości wypełnienia zaistniałych w umowie luk skutkować musi całościowym niezwiązaniem stron treścią kontraktu. Ma to związek z sygnalizowaną już wyżej okolicznością, iż postanowienia kształtujące klauzule przeliczeniowe odnoszą się do głównych świadczeń stron. Ich usunięcie eliminuje z umowy elementy przedmiotowo istotne umowy kredytu bankowego, co niweczy perspektywę jej dalszego wykonywania, a w konsekwencji również obowiązywania.

Stwierdzenie nieważności umowy oznacza, że nie wywołuje ona skutków prawnych z mocą wsteczną od chwili zawarcia⁵⁴. Konsekwencję stanowi nieistnienie stosunku prawnego łączącego strony, o czym orzeka się w ramach rozstrzygnięcia uwzględniającego roszczenie o ustalenie, ewentualnie czyni się to w drodze przesłankowej analizy prawnej (w sytuacji, gdy powód nie żąda stwierdzenia nieważności, ponieważ np. nie dysponuje interesem prawnym wskutek całkowitego wykonania umowy kredytu).

Powyższe otwiera drogę do rozstrzygnięcia roszczenia o zapłatę, w ramach którego strony mają obowiązek zwrócić sobie wzajemnie otrzymane świadczenia jako nienależne na podstawie art. 410 § 1 k.c. w zw. z art. 405 k.c. Zgodnie z teorią dwóch kondycji każdy podmiot nieważnego stosunku obligacyjnego jest więc zobowiązany do zwrotu własnego świadczenia jako nienależnego, pozostając uprawnionym do domagania się dokonania restytucyjnego zwrotu od strony przeciwnej.

Ponieważ świadczenia obu stron umowy kredytu mają charakter pieniężny, istnieje możliwość ich potrącenia np. w ramach pozaprocesowego oświadczenia lub poprzez podniesienie stosownego zarzutu. Skutkuje to zasądzeniem ewentualnej nadwyżki w przypadku wyższej z kwot i umorzeniem postępowania w zakresie

⁵² Por. wyrok TSUE z 18 listopada 2021 r., C-212/20. Zob. też: wyrok TSUE z 8 września 2022 r., C-80/21–C-82/21.

⁵³ Por. wyroki SN: z dnia 29 października 2019 r., sygn. IV CSK 309/18; z dnia 2 czerwca 2021 r., sygn. I CSKP 55/21.

⁵⁴ Wyrok TSUE z 21 grudnia 2016 r., C-154/15, *Gutiérrez Naranjo*.

objętym potrąceniem. Jest to jednak wyłączne uprawnienie stron, z którego nie muszą korzystać, natomiast ze względu na dominację teorii dwóch kondykcji sąd nie dokonuje kompensaty roszczeń kredytobiorcy i kredytodawcy z urzędu, jak miałyby to miejsce przy zastosowaniu odrzuconej przez Sąd Najwyższy teorii salda⁵⁵.

Zasadniczo od dochodzonych w sprawach frankowych wierzytelności (sumy spłat w przypadku kredytobiorcy, kwoty kapitału w odniesieniu do banku) przysługują ustawowe odsetki za opóźnienie liczone od dat ich postawienia w stan wymagalności. Najczęściej jest to powiązane z dniem następującym po dniu doręczenia pierwszego stanowczego wezwania do zapłaty, ewentualnie z datą upływu terminu świadczenia w takim wezwaniu zakreślonego. Ustawowe odsetki od świadczenia banku na rzecz konsumenta są należne od momentu, w którym popadł on w opóźnienie. Kluczowe znaczenie ma złożenie przez konsumenta oświadczenia o świadomości skutków nieważności umowy⁵⁶. Oświadczenie takie można złożyć w pozwie, w trakcie procesu lub w odpowiedzi na pouczenie sądu⁵⁷. Od tej chwili rozpoczyna się bieg odsetek ustawowych za opóźnienie⁵⁸. Termin naliczania odsetek liczy się więc najczęściej od wezwania do zapłaty lub od dnia doręczenia odpisu pozwu.

Podsumowanie

Analiza dominującej linii orzeczniczej prowadzi do wniosku, że w sprawach frankowych ukształtował się spójny, funkcjonalny model ochrony konsumenta, którego rdzeniem jest kontrola przejrzystości i równowagi kontraktowej wynikająca z dyrektywy 93/13/EWG. Zgodnie z tym podejściem sądy krajowe koncentrują się na mechanizmie przeliczeniowym jako elemencie kluczowym dla rozkładu ryzyka w umowie, a nie na formalnych różnicach konstrukcyjnych między typami kredytów. Prowadzi to do przewidywalnego i jednolitego schematu rozstrzygnięć opartego na art. 385¹ k.c. jako podstawie nieważności.

Model ten ma charakter systemowy: obejmuje szeroką wykładnię statusu konsumenta, prokonsumenckie rozumienie interesu prawnego w ustaleniu nieważności, obowiązek udzielania pełnej informacji o skutkach rozstrzygnięcia oraz ograniczenie postępowania dowodowego do oceny obiektywnej treści umowy. Taki tok wykładni wzmacnia odstraszący cel dyrektywy 93/13/EWG i prowadzi do efektywnej eliminacji nieuczciwych wzorców umownych. Dominacja wykładni funkcjonalnej sprawia, że oddziaływanie dorobku orzeczniczego wykracza poza kredyty frankowe i stanowi punkt odniesienia dla oceny innych produktów, w których

⁵⁵ Por. uchwała SN z dnia 7 maja 2021 r., sygn. III CZP 6/21, OSNC 2021, nr 9, poz. 56.

⁵⁶ Zob. wyrok TSUE z 8 maja 2023 r., C-28/22, EU:C:2023:364.

⁵⁷ Por. uchwała SN z dnia 7 maja 2021 r., sygn. III CZP 6/21, OSNC 2021, nr 9, poz. 56.

⁵⁸ Zob. szerzej: wyrok SN z dnia 14 października 2022 r., sygn. II CSKP 519/22, LEX nr 3442568.

mechanizm kształtowania świadczeń oparty jest na złożonych lub nieprzejrzywych wskaźnikach. Judykatura krajowa i unijna współtworzą uniwersalny standard ochrony konsumenta, którego elementy wyznaczają trendy rozwoju prawa prywatnego.

Przedstawiona materia pozwoliła na udzielenie odpowiedzi na postawione w artykule pytanie badawcze. Systemowe konsekwencje dominującej linii orzeczniczej w sprawach frankowych polegają na ukształtowaniu w polskim prawie prywatnym stabilnego, funkcjonalnego modelu ochrony konsumenta opartego na standardach dyrektywy 93/13/EWG. Model ten skutkuje ujednoczeniem przesłanek nieważności umów, ponieważ art. 385¹ k.c. staje się główną podstawą rozstrzygnięć, a mechanizm przeliczeniowy na ogół jest kwalifikowany jako element głównego świadczenia. Dochodzi przy tym do wzmocnienia procesowej pozycji konsumenta, a celowi temu służą szeroka interpretacja statusu konsumenta, rozumienie interesu prawnego czy obowiązek sądowych pouczeń. W ramach przyjętego rozwiązania interpretacyjnego następuje przejście z formalistycznego podejścia interpretacyjnego do funkcjonalnego – jako decydujące uznaje się bowiem nie konstrukcyjne różnice między umowami, lecz wpływ mechanizmu ustalania świadczenia na równowagę kontraktową. Taki model w szerokim ujęciu służy eliminacji nieuczciwych wzorców umownych, zmierzając do wytworzenia uniwersalnego standardu rynkowego gwarantującego przejrzystość, równowagę kontraktową i ochronę informacyjną słabszej strony stosunku zobowiązaniowego.

Można zarazem przypuszczać, iż prokonsumencki kurs będzie kontynuowany nie tylko w kontekście kredytów frankowych, lecz także innych typów umów zawieranych przez osoby fizyczne z bankami, zawierających mechanizmy przeliczeniowe oparte chociażby na wskaźniku WIBOR⁵⁹. Uwagę zwraca w tym kontekście wyrok Sądu Okręgowego w Suwałkach z dnia 22 stycznia 2025 r. (sygn. I C 332/24), w ramach którego ustalono nieistnienie stosunków prawnych wynikających z umowy kredytu oraz umowy pożyczki z 2015 r., opartych na WIBOR. Sąd zwrócił uwagę na niezaznajomienie kredytobiorcy ze wskaźnikiem WIBOR 3M ani pojęciem fixingu⁶⁰, nieprzejrzyistość i nieobiektywność zastosowanego mechanizmu kształtowanego przez klauzule zmiennego oprocentowania, naruszenie dobrych obyczajów i interesów konsumenta. Powołał się m.in. na postanowienia dyrektywy 93/13/EWG oraz dorobek orzecniczy Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej dotyczący postanowień niedozwolonych⁶¹.

⁵⁹ Ang. *Warsaw Interbank Offered Rate*, tj. wysokość oprocentowania na polskim rynku bankowym.

⁶⁰ *Fixing* stanowi proces ustalania stawki referencyjnej WIBOR przez banki komercyjne. Polega on na tym, że największe podmioty rynkowe proponują każdego dnia stopę procentową, po której udzieliłyby pożyczki innym bankom. Po zgromadzeniu tych danych GPW Benchmark S.A. – pełniąca rolę administratora WIBOR – oblicza średnią wartość uzyskanych notowań. Na tej podstawie kształtuje się dzienna stopa WIBOR.

⁶¹ Zob. szerzej: wyrok SO w Suwałkach z dnia 22 stycznia 2025 r., sygn. I C 332/24.

Wskazane orzeczenie potwierdza szeroki zakres oddziaływania dorobku judykatury w sprawach frankowych, wykraczający poza problematykę kredytów indeksowanych i denominowanych. Inny ważny problem na gruncie umów kredytowych, rozstrzygany w 2025 r., stanowiła dopuszczalność sankcji kredytu darmowego (SKD) w przypadku błędnego podania rzeczywistej rocznej stopy oprocentowania (RRSO). Analizując sprawę z perspektywy dyrektywy 2008/48/WE⁶², Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej stwierdził, że jeżeli wartość RRSO została zawyżona ze szkodą dla konsumenta, to taki stan rzeczy może zostać uznany za naruszenie obowiązków informacyjnych i skutkować zastosowaniem SKD. Brak dokładności w tym zakresie uniemożliwia konsumentowi podjęcie świadomej decyzji finansowej. Jednocześnie umowa powinna jasno i zrozumiale prezentować warunki zmiany opłat związanych z jej wykonaniem, więc jeżeli opiera się na wskaźnikach trudnych do zweryfikowania przez konsumenta, to również może zostać uznane za naruszenie obowiązku informacyjnego⁶³.

Poczyniona na gruncie spraw frankowych wykładnia przepisów krajowych i unijnych, mająca na celu maksymalizację ochrony konsumentów w ich sporach z bankami dotyczących umów kredytowych, uitorowała drogę do utworzenia uniwersalnych standardów, w szczególności w zakresie obowiązków informacyjnych, transparentności stosowanych mechanizmów przeliczeniowych czy wymagań stawianych konstrukcji kosztów kredytu. Dorobek judykatury ma więc szansę korzystnie wpłynąć na eliminację z obrotu nieuczciwych praktyk banków, zarówno w odniesieniu do kredytów walutowych, jak i złotych, w ramach różnych mechanizmów przeliczeniowych.

Bibliografia

Komentarz do Prawa bankowego, red. K. Osajda, Legalis 2024.

Łętowska E., *Prawo umów konsumenckich*, Warszawa 2020.

Węgrzynowski Ł., *Teoria salda czy teoria dwóch kondycji? Zasady rozliczeń z nieważnej umowy kredytu frankowego*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2021, nr 5.

Streszczenie

Artykuł analizuje systemowe konsekwencje dominującej linii orzeczniczej w sprawach frankowych. Przedstawiono tezę, że przewaga konsumentów w sporach z bankami wynika z funkcjonalnego modelu ochrony opartego na standardach dyrektywy 93/13/EWG. Wskazano, że kontrola przejrzystości i równowagi kontraktowej prowadzi do jednolitej praktyki uznawania klauzul

⁶² Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/48/WE z 23 kwietnia 2008 r. w sprawie umów o kredyt konsumencki oraz uchylająca dyrektywę Rady 87/102/EWG (Dz.U. UE L 2008.133.66).

⁶³ Zob. szerzej: orzeczenie TSUE z 13 lutego 2025 r., C-472/23.

przeliczeniowych za abuzywne oraz do nieważności umów na podstawie art. 385¹ k.c. Model ten wzmacnia pozycję procesową konsumenta i ogranicza możliwość konwalidowania wadliwych umów. Standardy wypracowane w orzecznictwie frankowym oddziałują na ocenę innych produktów kredytowych opartych na złożonych wskaźnikach.

Słowa kluczowe: umowa kredytu bankowego, kredyty frankowe, abuzywność, nieważność umowy, powództwo o ustalenie, interes prawny, teoria dwóch kondycji, ochrona konsumenta, prawo unijne, postępowanie cywilne, prawo cywilne, prawo bankowe, postępowanie dowodowe, prawo konsumentów, swoboda umów, dobre obyczaje

SYSTEMIC CONSEQUENCES OF THE RULINGS ON SWISS FRANC CASES

Summary

The article examines the systemic consequences of the dominant judicial approach to foreign-currency mortgage disputes in Poland. It argues that the growing advantage of consumers stems from a functional model of protection grounded in the standards of Directive 93/13/EEC. Courts focus on transparency and contractual balance, consistently finding exchange-rate clauses abusive and declaring credit agreements invalid under Article 385¹ of the Civil Code. This model strengthens the consumer's procedural position and limits the possibility of "curing" unfair terms. The standards developed in foreign-currency cases influence the assessment of other credit products based on complex financial indicators.

Keywords: bank loan agreement, Swiss franc loans, abusiveness, invalidity of the contract, action for determination, legal interest, two-condition theory, consumer protection, EU law, civil procedure, civil law, banking law, evidentiary proceedings, consumer law, freedom of contract, good customs